

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Останніми роками значно зменшився темп розвитку мережі природно-заповідного фонду Харківської області. В області існує багато проблем у сфері збереження окремих природних комплексів, які можна розв'язати шляхом заповідання.

У статті проаналізовано стан заповідної справи та обґрунтовано шляхи розвитку системи природно-заповідного фонду в Харківській області за сучасних умов.

Ключові слова: заповідна справа, природно-заповідний фонд.

Вступ

Природно-заповідний фонд (ПЗФ) Харківської області сформований в останні сорок років і налічує у своєму складі 242 території та об'єкти загальною площею близько 76 434 га, що складає 2,4 % території області. Мережа ПЗФ області в перші десятиріччя свого формування складалася без необхідного наукового та законодавчо-нормативного забезпечення і саме тому має багато недоліків.

Відповідно до Стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385, для Харківської області поставлено завдання на I етапі – до 01.01.2017 р. – збільшити площу ПЗФ до 207,4 тис. га, а відсоток заповідності – до 6,6 %, на II етапі – до 01.01.2021 р. – до 282,8 тис. га, відсоток заповідності – до 9 %, що у 3,8 разу більше, ніж є на цей час.

Для вирішення цього завдання і подальшого розвитку заповідної справи в області необхідно розробити стратегію її майбутнього розвитку у вигляді програми розвитку хоча б на наступні десять років. Важливим кроком у реалізації цієї проблеми є розробка концептуальних положень її змісту. Тому **мета статті** – оцінка основних проблем у сфері збереження навколишнього природного середовища області, які необхідно вирішувати шляхом заповідання та обґрунтування концептуальних засад подальшого розвитку заповідної справи в області.

Мережа ПЗФ Харківської області

У складі ПЗФ області присутні всі категорії об'єктів, окрім природних та біосферних заповідників. Серед типів переважають ботанічні та ентомологічні заказники та пам'ятки природи (табл. 1). Мережа ПЗФ охороняє переважно елементи ландшафтів, які зберегли природний стан.

З 242 територій та об'єктів ПЗФ області тільки 84 є найбільш ефективними, тому що мають площу понад 50 га [5, 8].

1. Мережа територій та об'єктів ПЗФ Харківської обл.

Тип, категорія	Кількість об'єктів	Площа, га
<i>Природні території та об'єкти</i>		
1. Природні заповідники		
2. Біосферні заповідники		
3. Національні природні парки	3	22690,0
4. Регіональні ландшафтні парки	3	20544,33
5. Заказники		
<i>загальнодержавного значення</i>		
ландшафтні		
лісові		
ботанічні	1	185,0
загальнозоологічні	2	853,0
орнітологічні		
ентомологічні		
іхтіологічні		
гідрологічні		
загальногеологічні		
палеонтологічні		
карстово-спелеологічні		
Разом:	3	1038,0
<i>місцевого значення</i>		
ландшафтні	13	26045,17
лісові	9	3207,1

Продовження табл. 1.

ботанічні	51	3169,99
загальнозоологічні	5	1292,4
орнітологічні	7	787,9
ентомологічні	63	594,8
іхтіологічні		
гідрологічні	17	1811,6
загальногеологічні	1	14,6
палеонтологічні		
карстово-спелеологічні		
Разом:	166	28961,56
6. Пам'ятки природи:		
<i>загальнодержавного значення</i>		
комплексні		
ботанічні		
зоологічні		
гідрологічні		
геологічні		
<i>місцевого значення</i>		
комплексні	2	176,3
ботанічні	38	455,2
зоологічні		
гідрологічні	4	14,4
геологічні		
Разом:	43	645,9
7. Заповідні урочища	9	2537,2
<i>Штучно створені об'єкти</i>		
8. Ботанічні сади		
<i>загальнодержавного значення</i>	1	41,9
<i>місцевого значення</i>	1	13,2
Разом:	2	55,1

Закінчення табл. 1.

9. Дендрологічні парки		
<i>загальнодержавного значення</i>	1	22,8
<i>місцевого значення</i>	1	51,5
Разом:	2	74,3
10. Зоологічні парки		
<i>загальнодержавного значення</i>	1	22,0
11. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва		
<i>загальнодержавного значення</i>	4	169,9
<i>місцевого значення</i>	1	10,8
Разом:	5	180,7
Всього: загальнодержавного значення	13	23984,6
місцевого значення	229	60715,74
Всього по області:	242	74151,34

Основні напрямки розвитку заповідної справи в Харківській області

В останні роки заповідна справа у Харківській області розвивається на підставі декількох законодавчо-нормативних документів [9].

Загальні правові основи організації, охорони, ефективного використання ПЗФ України, відтворення його природних комплексів та об'єктів затверджені Законом України «Про ПЗФ України» (1992 р.). У законі визначені основні цілі створення ПЗФ:

- збереження природного різноманіття ландшафтів та генофонду тваринного і рослинного світу;
- підтримання загального екологічного балансу;
- забезпечення фонових моніторингу довкілля.

Сучасні проблеми заповідної справи, які необхідно вирішувати, викладені у Постанові Кабінету Міністрів України «Стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року», затвердженій 06.08.2014 № 385.

Збереження природного різноманіття ландшафтів. У лісостеповій частині області переважають ландшафти з фрагментами при-

2. Залишки природних ландшафтів у Харківській області

Складові ландшафту	% від загальної площі області
Ліси	13,2
Пасовища	9,5
Сіножаті	3,6
Води	1,9
Відкриті й заболочені землі	0,9
Всього	29,1

родного рослинного покриву, які поступаються місцем розораним землям. Степові ландшафти майже суцільно розорані і використовуються в сільському господарстві, що обумовлює швидку деградацію ландшафтів. Процеси самовідновлення відбуваються тільки на територіях, виведених із господарського використання, та на природоохоронних територіях.

Природне різноманіття ландшафтів в області представлено 35 ландшафтними місцевостями, які за ознаками поширення ґрунтів та особливостей рослинного покриву поділяються на такі категорії: типові, рідкісні, а також зникаючі місцевості.

Типові природні комплекси представлені 20 місцевостями, які займають понад 98 % території області. Рідкісні та зникаючі природні комплекси представлені 15 місцевостями, площа яких становить 2 % території області. Зникаючі природні комплекси – це найбільш вразливі комплекси, що являють собою залишки первинних природних лісів, луків та степів серед суцільно розораних земель, яким загрожує, внаслідок подальшого антропогенного впливу на земельні ресурси, розширення сільськогосподарських угідь, зменшення їх площ та загибель.

На Харківщині ландшафти у природному стані збереглися на площі 29,1 % від загальної території області (табл. 2).

Виходячи з того, що для більшості мешканців Харківщини ландшафт, як і раніше, залишається «природною домівкою», а не тільки територією для господарської діяльності, є невідкладна необхідність забезпечити збереження ландшафтного різноманіття області шляхом заповідання.

Збереження генофонду тваринного та рослинного світу. Цю проблему ПЗФ області вирішує шляхом збереження різноманіття рослинних угруповань та видового різноманіття тваринного і рослинного світу.

Збереження різноманіття рідкісних, зникаючих та типових рослинних угруповань, що потребують охорони в Харківській області. Сучасний стан біологічного різноманіття Харківської області визначається сукупністю природних та антропогенних чинників. Насамперед, географічним положенням її території, розташованої в межах двох ландшафтно-кліматичних зон – лісостепової та степової, а отже, характерним ландшафтним різноманіттям, що й обумовило відносно багатство біотопів і наявність відповідних не порушених біоценозів, які збереглися лише поза межами населених пунктів. Особливістю області також є те, що вона знаходиться в межах двох річкових басейнів – Сіверського Дінця (притока Дону) та Дніпра.

Специфічною для біоти Харківщини є наявність на її території рефугіумів з унікальною реліктовою флорою та фауною, відірваних від основного ареалу: сфагнові болота надлучних терас річок Мерла, Уди, Мжа, Сіверський Донець, де мешкають релікти льодовикового періоду; солончаки в урочищі «Горіла долина», де виявлені релікти ксеротермічного періоду; крейдяні крутосхили річок Вовча та Оскіл, де збереглися третинні й ксеротермічні релікти; піщані степи й відкриті піски в Ізюмському районі та в околицях с. Кицівка Печенізького району, де зафіксовані релікти середньоазіатського походження.

У ПЗФ області зберігаються далеко не всі рослинні угруповання, що потребують охорони на Харківщині (табл. 3).

Особливу роль для збереження різноманіття рослинних угруповань шляхом заповідання відіграють водно-болотні угіддя.

Водно-болотні угіддя Харківської області, які відіграють винятково важливу (екологічну, гідрологічну, екосистемну, економічну) роль і є надмірно вразливими, оскільки зазнають не лише спрямованого постійно зростаючого антропогенного впливу, а й опосередкованого від усіх трансформацій екосистем на площах їх водозбору (тобто на більшій частині області), опинилися у фокусі багатьох гострих екологічних, економічних і соціальних проблем.

3. Перелік рослинних угруповань, що потребують особливої охорони

Рослинні угруповання	Кількість	
	характерні для Харківської області	охороняються в системі ПЗФ
Рослинні угруповання, які занесені до Зеленої книги України	29	8
Типи лісів	28	11

4. Кількість видів рослин та тварин, які потребують особливої охорони в Харківській області

Охоронний статус виду	Кількість видів			
	що зустрічаються на території Харківської області		що охороняються в системі ПЗФ	
	рослини	тварини	рослини	тварини
Європейський Червоний список	23	43	17	25
Червона книга України	78	150	54	96
Червоний список Харківської обл.	202	219	163	146

У Харківській області виділено 22 найбільш цінних водно-болотних угіддя, їх загальна площа перевищує 50,2 тис. га, але тільки 4 водно-болотних угіддя частково охороняються в системі ПЗФ області [1, 6].

Збереження видового різноманіття. Проблема збереження видового різноманіття також вирішується шляхом збереження територій існування, перш за все, видів рослин та тварин, що потребують особливої охорони – це види, які занесені до Європейського Червоного списку, Червоної книги України та Червоного списку Харківської області (табл. 4) [11, 12].

На жаль, характерною рисою сучасної біоти Харківщини є те, що кожна з двох фізико-географічних зон області була межею ареалу для значної кількості видів, що вимерли або були знищені. Зокрема, у результаті скорочення площі пралісів зникли на території області такі лісові види, як ведмідь, рись, а із комах – великий дубовий

вусач. У результаті повного розорювання степів на плато така ж доля спіткала і степові види, деякі з них ще зустрічалися 150 років тому. Це – сайгак, тарпан, хохітва, дрохва, орел степовий, журавель степовий. Внаслідок зарегулювання Дону, Дніпра і їх приток та промислового забруднення річок стали рідкісними в регіоні мінога українська, стерлядь, ялець Данилевського та вирезуб.

Підтримання загального екологічного балансу здійснюється шляхом взяття під охорону фрагментів екологічно ключових територій, збереження яких забезпечує рішення цих проблем. Такими територіями є фрагменти річкових долин, особливо малих річок, які відіграють вирішальне значення у формуванні водотоків і шляхів міграції речовини на території області. Під охорону взяті раніш зарезервовані для майбутнього включення до складу ПЗФ витoki багатьох малих річок, що беруть початок на території Харківської області.

Найбільш ефективним засобом підтримки загального екологічного балансу є створення нових територій ПЗФ у складі регіональної екологічної мережі, яка орієнтована на формування її елементів на базі річкових долин, і об'єднання шляхом створення екологічних коридорів між територіями ПЗФ як ключовими структурними елементами екомережі в одну мережу – екологічний каркас області.

Таким чином, мережа ПЗФ не здійснює поки що особливого впливу щодо підтримки загального екологічного балансу Харківської області.

Забезпечення фоновий моніторингу довкілля. Фоновий моніторинг – спостереження за основними природними явищами без накладення на них локальних антропогенних явищ. Для виконання такої задачі придатні корінні природні ділянки, не порушені діяльністю людини.

Спостереження за фоновим станом довкілля повинні виконуватись постійно, стаціонарно та на базі спеціального лабораторного устаткування метрологічно-тестованого підрозділу установи ПЗФ. На території Харківської області таких установ три – Національні природні парки (НПП) «Гомільшанські ліси», «Слобожанський» та «Дворічанський».

Придатні для проведення подібних досліджень тільки НПП «Слобожанський» та «Дворічанський», але у зв'язку з тим, що ці пар-

ки створені нещодавно, ці спостереження поки що на їх територіях не організовані.

НПП «Гомільшанські ліси» для проведення спостереження за фоновим станом довкілля не придатний у зв'язку з тим, що він розташований поблизу Зміївської ГРЕС і зазнає впливу від її викидів, які забруднюють довкілля.

Таким чином, ПЗФ області не забезпечує фонового моніторингу довкілля області.

Оцінка стану заповідної справи

В Харківській області відсутня чітко визначена стратегія розвитку заповідної справи, недосконалою залишається система управління.

Недосконалість чинної законодавчої бази щодо регулювання питань охорони і забезпечення невиснажливого використання природних ресурсів у межах ПЗФ, відсутність ефективного контролю за дотриманням режимів, низький загальний рівень екологічної освіти та інформованості населення призводить до нецільового використання земель ПЗФ, вилучення їх для різноманітних господарських потреб, у тому числі під будівництво. Особливо актуальне це питання в наш час – у зв'язку зі здійсненням земельної реформи. Крім того, значну кількість земельних ділянок, на яких розташовані території та об'єкти ПЗФ, не переведено до відповідної категорії земель, а їхні межі не встановлено на місцевості. Зростає загроза втрати зарезервованих для подальшого заповідання цінних природних комплексів [10].

Прийнята у 2000 р. Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки, яка охоплює і територію Харківської області, поставила завдання в основному щодо кількісного зростання ПЗФ, яке необхідне для створення єдиної територіальної системи природних територій та забезпечення збереження районів із багатим біорізноманіттям [3].

На жаль, з 90 територій ПЗФ, затверджених щодо заповідання в складі екомережі області, на сьогодні створено тільки 19 об'єктів, що складає 21 % від загальної кількості територій, які затверджені Програмою формування національної екологічної мережі в області на 2002–2015 роки від 21.05.2002 р. Не включено до ПЗФ чверть

з 199 територій, які затверджені рішенням Харківської облради від 20.11.97 р. «Про резервування для наступного заповідання природних територій та об'єктів».

Таким чином, знизилась темп зростання площі ПЗФ за рахунок створення нових територій та об'єктів. Має місце значне відставання розвитку системи територій ПЗФ в області (2,4 %) у порівнянні з Україною (6,1 %).

Концепція регіональної Програми розвитку заповідної справи в області на період до 2020 року

Мета та завдання Програми. Мета Програми полягає у створенні належних умов для реалізації єдиної державної політики у сфері розвитку заповідної справи, вдосконаленні управління системою територій і об'єктів ПЗФ та доведенні їх загальної площі до 9 % від території області.

Головними завданнями Програми мають бути:

1. Створення і підтримання репрезентативної системи територій та об'єктів ПЗФ.
2. Здійснення спеціальних природоохоронних заходів щодо збереження біотичного і ландшафтного різноманіття у межах територій та об'єктів ПЗФ.
3. Екологічно збалансований розвиток територій та об'єктів ПЗФ.
4. Наукове забезпечення розвитку заповідної справи.
5. Підвищення рівня інформування громадськості у сфері заповідної справи.

Створення і підтримання репрезентативної системи територій та об'єктів ПЗФ. Програмою має бути передбачено, що до 2020 р. в основному буде завершено створення комплексної репрезентативної системи територій та об'єктів ПЗФ, яка забезпечить значне зниження темпів втрати ландшафтного та біологічного різноманіття та стане елементом екологічно збалансованого розвитку області.

Здійснення спеціальних природоохоронних заходів щодо збереження біотичного і ландшафтного різноманіття у межах територій та об'єктів ПЗФ. Програма має забезпечити реалізацію державної політики, спрямованої на забезпечення збереження природ-

них комплексів територій та об'єктів ПЗФ, призупинення втрати біотичного та ландшафтного різноманіття області. З цією метою здійснюватиметься поетапна інвентаризація земельних ділянок ПЗФ, а також ландшафтного та біологічногорізноманіття, що знаходяться в їхніх межах.

Одним із пріоритетних напрямів у впровадженні природоохоронних заходів має стати формування дієвої служби державної охорони ПЗФ. Необхідно розробити та запровадити механізми забезпечення дієвої охорони територій та об'єктів ПЗФ, для управління якими не створюються спеціальні адміністрації, в тому числі і штучно створених.

Екологічно збалансований розвиток територій та об'єктів ПЗФ. Екологічно збалансований розвиток територій та об'єктів ПЗФ необхідно забезпечити шляхом упровадження науково обґрунтованих сучасних методів управління природними ресурсами, що базуються на екосистемному підході, шляхом підтримання і відновлення традиційних природозберігаючих технологій природокористування та екологізації місцевої економічної діяльності. Природоохоронні технології слід спрямувати на підвищення природної стабільності та стійкості екосистем.

Основою екологічно збалансованого розвитку установ ПЗФ та прилеглих до них територій має стати впровадження нових екологічно безпечних видів господарської діяльності, насамперед, соціально зорієнтованих.

Рекреаційна та оздоровча діяльність має здійснюватися на підставі аналізу інвестиційних можливостей конкретних заповідних територій, розвитку обсягів та асортименту існуючих платних послуг, поліпшення їх якості.

Наукове забезпечення розвитку заповідної справи. Наукове забезпечення розвитку заповідної справи необхідно здійснювати шляхом встановлення регіонального замовлення установам ПЗФ, науково-дослідним установам, вищим навчальним закладам, що дасть змогу постійно отримувати науково обґрунтовані рекомендації щодо збереження, відтворення і збалансованого використання унікальних природних комплексів, рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин, тварин і грибів.

Слід запровадити регулярний централізований науковий аналіз результатів досліджень поточних та прогнозних змін біорізноманіття на природно-заповідних територіях. З цією метою необхідно здійснити перехід на електронно-програмне забезпечення, що спростить та розширить доступ до накопиченої інформації, дозволить оперативно розв'язувати гострі природоохоронні проблеми. Також необхідно забезпечити розвиток системи ведення Державного кадастру територій та об'єктів ПЗФ області. На підставі наукових досліджень поєднати в єдину систему інформаційні ресурси Державного кадастру територій та об'єктів ПЗФ.

Програмою має передбачатися виконання наукових заходів щодо інвентаризації біотичного і ландшафтного різноманіття недосліджених ділянок заповідних територій, екологічного моніторингу та здійснення проблемних досліджень у межах територій та об'єктів ПЗФ.

Підвищення рівня інформування громадськості у сфері заповідної справи. Для підвищення обізнаності та екологічної свідомості громадськості, просвіти та розвитку екологічної культури населення, з метою підтримки збереження ПЗФ необхідно створити систему регіональних еколого-просвітницьких центрів на базі загальноосвітніх середніх шкіл, природоохоронних неурядових організацій, державних підприємств лісового господарства тощо.

Очікувані результати, ефективність Програми. Виконання Програми має дати змогу створити оптимальну систему збереження ландшафтної та біологічної різноманіття в межах ПЗФ області.

Виконання Програми має забезпечити:

- збільшення площі ПЗФ Харківської області до 9 % від загальної площі території області;
- поліпшення управління заповідною справою;
- збереження генофонду рослинного і тваринного світу;
- запобігання використанню територій та об'єктів ПЗФ не за їх цільовим призначенням;
- проведення необхідних прикладних наукових досліджень у сфері заповідної справи;
- екологічно збалансоване природокористування в межах територій та об'єктів ПЗФ;

- поліпшення фінансового забезпечення розвитку заповідної справи;
- формування системи екологічної просвіти;
- залучення до управління у сфері заповідної справи висококваліфікованих кадрів;
- створення рекреаційної бази на основі мережі ПЗФ, розвиток екотуризму з метою відпочинку та оздоровлення населення;
- підвищення екологічної поінформованості населення, залучення його широких верств до розв'язання екологічних проблем та процесу прийняття рішень.

Фінансове забезпечення виконання програми має здійснюватися за рахунок коштів регіонального фонду охорони навколишнього природного середовища, грантів, спонсорської допомоги та інших джерел.

У проекті Програми мають бути наведені детальні розрахунки обсягів фінансування за напрямками:

- створення та підтримка репрезентативної системи територій та об'єктів ПЗФ;
- здійснення спеціальних заходів щодо збереження і відновлення екосистем на територіях ПЗФ;
- сприяння екологічній освіті та обізнаності громадськості;
- наукове забезпечення розвитку заповідної справи.

Розроблення та затвердження регіональної Програми розвитку заповідної справи в області на період до 2020 року забезпечить виконання основних стратегічних напрямків розвитку системи ПЗФ Харківської області у нових економічних умовах.

Висновки

ПЗФ Харківської області лише частково виконує завдання щодо збереження ландшафтного та біологічного різноманіття і зовсім не забезпечує підтримання загального екологічного балансу в області та фонового моніторингу довкілля.

Основні причини цих недоліків пов'язані з таким:

- низький відсоток загальної площі ПЗФ (2,4 %) від території області;
- невелика репрезентативність системи територій ПЗФ;

- недостатньо проводяться спеціальні природоохоронні заходи щодо збереження об'єктів охорони у межах територій ПЗФ;
- повільно йде процес винесення у натуру меж територій ПЗФ.

Всі ці недоліки пов'язані з відсутністю чітко визначеної стратегії розвитку заповідної справи в області.

Тому, розуміючи важливість не тільки кількісного, а також і якісного зростання, фундаментальну та ключову роль ПЗФ у збереженні біотичного та ландшафтного різноманіття в умовах ринкової економіки та необхідності збільшення площі ПЗФ в області в три рази на найближчі роки, необхідно розробити науково обгрунтовану програму розвитку заповідної справи в області до 2020 р.

Програма має спиратися на концептуальну основу, яка визначить найважливіші напрямки довгострокової політики в умовах єдиного підходу до централізованої концентрації та оптимізації фінансових, матеріальних та трудових ресурсів, а також координації діяльності місцевих органів самоврядування згідно з законодавством [10].

1. Ключові водно-болотні угіддя Харківської області: сучасний стан та відповідність критеріям Рамсарської угоди / М. В. Банік, А. А. Атемасова, Г. Л. Гончаров та ін. // Заповідна справа в Україні. – 2013. – Т. 19. – № 1. – С. 1-5.
2. Закон України «Про екологічну мережу України» // Офіційний вісник України. – 2004. – №29. – С. 53-62.
3. Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки» // Вісник ВР України. – Закон №1989-111 від 21.09.2000. – С. 25-41.
4. Екологічна мережа Харківської області / О. В. Клімов, О. В. Філатова, Г. С. Надточій та ін. – Х.: Райдер, 2008. – 167 с.
5. Природно-заповідний фонд Харківської області / О. В. Клімов, О. Г. Вовк, О. В. Філатова та ін. – Х.: Райдер, 2005. – 304 с.
6. Клімов О. В. Водно-болотні комплекси Харківської області / О. В. Клімов, І. М. Гайдріх, Д. О. Клімов // Проблеми охорони навколишнього середовища та екологічної безпеки : зб. наук. праць / УкрНДІЕП. – Х.: Райдер, 2012. – С. 228-247.
7. Клімов О. В. Просторова основа системи фонових моніторингу довкілля України / О. В. Клімов, І. М. Гайдріх, Д. О. Клімов // Проблеми охорони навколишнього середовища та екологічної безпеки : зб. наук. праць / УкрНДІЕП. Х.: Райдер, 2010. – Вип. XXXII. – С. 90-102.

8. Природно-заповідна спадщина Харківської області / За ред. В. А. Токарського. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – 216 с.
9. Про ПЗФ України : Закон України від 25 серпня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. 1992. – № 34.
10. Стеценко М. П. Заповідна справа в умовах перехідної економіки та земельної реформи/ М. П. Стеценко // Шляхи вирішення проблемних питань у сфері земельних відносин при створенні нових та функціонуванні існуючих територій та об'єктів ПЗФ : зб. тренінг. матер. семінару. – К., 2007. – С. 5–22.
11. Червона книга України. Рослинний світ / За ред. Я. П. Дідуха. – К.: Глобалконсалтінг, 2009. – 900 с.
12. Червона книга України. Тваринний світ / За ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтінг, 2009. – 600 с.

Климов А. В., Климов Д. А., Гайдрих И. Н. ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ЗАПОВЕДНОГО ДЕЛА В ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТИ

В последние годы значительно уменьшился темп развития сети природно-заповедного фонда Харьковской области. В области существует много проблем в сфере сохранения отдельных природных комплексов, которые возможно решить путем заповедания.

Дан анализ состояния заповедного дела в области, обосновываются пути развития системы природно-заповедного фонда в области в новых экономических условиях.

Ключевые слова: заповедное дело, природно-заповедный фонд.

Klimov A. V., Klimov D. A., Gaydrikh I. N. PROBLEMS DEVELOPMENT IN KHARKIV REGION RESERVES

Considerably in recent years has decreased the rate of development of a network of natural reserve fund of the Kharkiv region. In region, there are many problems in the conservation of some natural systems, which can be solved by the commandments.

Analysis of the state of nature conservation in the ARC, justified the development of nature reserve in the region to new economic conditions.

Key words: conservation business, the natural-reserve fund.